

الله اعلم

مجموعه مقالات زنده یاد
دکتر محسن جعفری مذهب حقیقی

به کوشش
مجتبی تبریزنیا، اعظم هدایتی (جعفری، محسن، حقیقی)

دی ماه ۱۳۹۶

سرشناسه	: جعفری مذهب حقیقی، محسن، ۱۳۳۶ - ۱۳۹۶.
عنوان و نام پدیدآور	: میراث حقیقی : مجموعه مقالات زنده یاد دکتر محسن جعفری مذهب حقیقی / به کوشش مجتبی تبریزنیا تبریزی، اعظم هدایتی.
مشخصات نشر	: تهران : خانه کتاب، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۱۴۱۶ + ۳۲ ص: مصور، جدول.
فروست	: خانه کتاب؛ ۶۱۶.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۲-۴۴۷-۷
وضعیت فهرست نویسی	: فیفا
عنوان دیگر	: مجموعه مقالات زنده یاد دکتر محسن جعفری مذهب حقیقی.
موضوع	: ایران -- تاریخ -- مقاله ها و خطابه ها
موضوع	: Iran -- History -- Adresses, essays, lectures
موضوع	: جعفری مذهب حقیقی، محسن، ۱۳۳۶ - ۱۳۹۶. -- مصاحبه ها
شناسه افزوده	: تبریزنیا، مجتبی، ۱۳۴۹ - ، گردآورنده
شناسه نزوده	: Tabriznia, Mojtaba
شناسه افزوده	: هدایتی، اعظم، ۱۳۴۱ - ، گردآورنده
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۶ م ۷ج/ DSR۵
رده بندی دیویی	: ۹۵۵/۰۰۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۰۳۵: ۴۳

میراث حقیقی (مجموعه مقالات زنده یاد دکتر محسن جعفری مذهب حقیقی)

به کوشش: مجتبی تبریزنیا، اعظم هدایتی (جعفری مذهب حقیقی)

ناشر: خانه کتاب

مدیر واحد کتاب و نشریات: علی علی محمدی

همکار واحد کتاب و نشریات: سحر برین خو

مدیر فنی و هنری: ناصر میرزایی

صفحه آرای و امور فنی: رحمان کیانی، علیرضا کرمی و عسگر ابراهیمی

نوبت چاپ: اول، دی ماه ۱۳۹۶

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۸۵۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۲-۴۴۷-۷

ناظر چاپ: فاطمه بیگدلی

چاپ و صحافی: چاپخانه بوستان کتاب

تهران: خیابان انقلاب اسلامی، بین فلسطين جنوبی و برادران مظفر، شماره ۱۰۸۰، مؤسسه خانه کتاب

تلفن: ۸۳۴۲۹۸۵

پیش‌گفتار / مجید غلامی جلیسه	یازده
رویش عشق سر آغاز کتاب من و توست / اعظم هدایت	سیزده
مقدمه / مجتبی تبریز نیا	پانزده
نمایه سال شمار مقالات	بیست و پنج
آمار سالانه انتشار مقالات	سی
آمار مقالات در نشریات	سی و یک
آشنایی با دکتر محسن جعفری مذهب	
چیزی به نام «علوم کمکی تاریخ»	۱

فصل اول: تاریخ ایران

تاریخ ایران	
تحقیقیرامون نامه پیامبر(ص) به خسرو پرویز	۱۵
اطلس تاریخ اسلام	۳۹
عهدنامه نصر علی (ع) / مسیحیان	۵۱
سلجوقیان	
تاریخ سیاسی و نظامی سلاجق	۵۳
گزارشی کهن از یهودیان در سفر بنیامین تودلایی	۵۷
برات ملاحان جیحون	۶۵
خوارزمشاهیان	
شبه خلیفه علوی «سید علاء الملک نرسی»	۶۹
اتهام فراخوانی مغولان	۷۵
جامع التواریخ (تاریخ سلاطین خوارزم)	۹۵

مغولان

دربار ایلخانان	۹۹
نخستین فرمان فارسی ایلخانان	۱۰۵
به یاسا رسیدگان در عصر ایلخانی	۱۱۱
فتح ارمنستان به دست اردوی مغول	۱۱۷
ناوگان گمشده قوبیلای قان	۱۳۷
امپراتوری مغول و ایران؛ دوران فرمانروایی چنگیز خان و جانشینان او	۱۴۳
مطالعات مغول‌شناسی در ژاپن	۱۴۵
نشست نقد و بررسی تاریخ‌نگاری خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی	۱۵۵
رستم دستانم آرزوست	۱۵۷
بر زوال ملک مستعصم	۱۶۷
منابع ارمنی یورش مغولان	۱۷۱
آذربایجان در دوره مغولان	۱۹۳
واژه‌های ایرانی در زبان مغولی	۱۹۷
انجامه‌های ارمنی سده‌های سیزدهم و چهاردهم میلادی / هفتم و هشتم هجری	۲۰۳
منابع ابن خلدون برای تاریخ مغول و تاتار	۲۰۷
ابن بطوطه و سربداران	۲۲۳
واپسین ایلخان	۲۳۳

تا آنجا که اسب مغول بتازد: ایران و دشت قبیجان در وصیت‌نامه چنگیزخان ۲۳۹

تیموریان

میرزا شاهرخ و زمان او (۱۴۴۷-۱۴۰۵م) ۲۴۵

صفویه

بازرگانان هندی و سقوط صفویه ۲۴۹

بخش ایران از: سفرنامه لودیوکیو دی وارثما (۱۵۰۳م/۹۱۰هـ) ۲۵۳

سفرنامه میکله ممبره ۲۷۳

کهن‌ترین اشاره درباره‌ی قراماسونری در ایران ۲۷۹

امیدوار به شفاعت بی‌بی مریم ۲۸۳

مناسبات ایران و عثمانی در سال‌های پایانی حکومت صفوی ۲۸۷

تاریخ معاصر

نگاهی به اسناد فراماسونری جعفر شریف‌امامی؛ تشکیل و تعطیل لژ بزرگ ایران ۲۸۹

میرزا حسن عکاس‌باشی کازرونی ۳۰۷

فصل دوم: آسیای میانه

تخریف تاریخی؛ شناسایی ریشه‌سازی؟ ۳۲۵

اسلام در تبت بام دنیا ۳۳۳

چاپخانه‌داران مسلمان در آسیای مرکزی دوره تزاری ۳۳۷

ایرانیان در تبت ۳۴۵

علل اقتصادی جدایی ایران و توران ۳۵۷

گورنشته‌های شیانیان ۳۶۵

صوفیان شوروی ۳۶۹

راهنمای پژوهشگران تاریخ و فرهنگ آسیای میانه ۳۷۳

جدیدی‌گری در آسیای میانه ۳۷۵

نشریات آسیای میانه پیش از دولت سوسیالیستی ۳۷۹

سندشناسی اردوی زرین ۳۸۷

سال‌های بحران در بخارا ۳۹۱

بحران‌های پیش رو در آسیای میانه ۳۹۵

کوچ روان و یکجانشینان ۳۹۹

یادی از صحافان ماوراءالنهر ۴۰۳

شاگردان آن بنای اصفهانی ۴۰۹

عکس‌های تاریخی ماوراءالنهر ۴۱۳

خزران در سایه روشن تاریخ ۴۱۹

صحافی چینی (یافته‌های دون هوانگ در ترکستان شرقی) ۴۲۳

بازی بزرگ: روسیه و انگلستان در آسیای مرکزی ۴۴۹

داستان روشنفکری در ماوراءالنهر ۴۵۳

جهان ایرانی و شرق آسیا از گذشته تا امروز ۴۵۹

کاشغر: دروازه غربی چین ۴۶۵

پارچه‌های دوهزارساله ایرانی ۴۶۹

در ایران و بخارا ۴۷۳

ایران و تمدن ایرانی در گفت‌وگو با پروفیسور ریچارد فرای ۴۷۵

ترکستان شرقی در رقابت روسیه، انگلستان، چین و عثمانی ۴۷۷

عصر انقلاب در ماوراءالنهر ۴۷۹

تاشکند ۴۸۳

۴۸۵	بررسی دلایل مرتبط نبودن جدیدیان ماوراءالنهر با مشروطه خواهان ایران
۴۹۱	ارشوها و کتابخانه‌ها در ازبکستان
۵۰۱	ویاتکین و کشف رصدخانه سمرقند
۵۰۵	ریشه دستگاه‌های موسیقایی در ترکستان شرقی
۵۱۷	شجره خوارزمشاهی بیانی و فتوحات روسیه در خویه

فصل سوم: چین

۵۲۵	معماری اسلامی چین در مسیر جاده‌های ابریشم
۵۴۱	معرفی و نقد کتاب معماری اسلامی در چین
۵۴۵	قرآن در چین
۵۵۵	عربستان در منابع چینی سده‌های میانه
۵۶۵	تاریخچه پول کاغذی در شرق

فصل چهارم: کشناسی

۵۷۵	آثار علمی تاجیک
۵۷۹	دفتر ثبت ایران در «دفتر خاقانی» دولت عثمانی
۵۸۳	مدارس دوره عثمانی
۵۸۷	گرجستانات و مناد عثمانیان
۵۹۱	کتاب جهان‌نما: تاریخ شرق
۵۹۵	اصطلاحات معماری اسلامی در برسنی و هرزگوین
۶۰۳	تاریخ اروپا
۶۰۵	ایرانیان و ترکان
۶۰۷	قند پارسی در دیار روم
۶۱۱	پژوهش‌های تاریخی ترکی - ایرانی در شمال میان

فصل پنجم: ترسانشناسی

۶۱۵	درباره تازه قانون
۶۱۷	از ساه تا کلن (با نگاهی به پیشینه گفت‌وگوهای فرهنگی ایران و آلمان)
۶۱۹	تازه قانون: ترجمه گیلکی «موعظه سرکوه» از انجیل متی
۶۵۱	یوسف و زلیخای نامدار: ترجمه‌ای مستعار از تورات
۶۵۷	ایران مهد هم‌رنگی تاریخ فرهنگی ادیان است

فصل ششم: جغرافیا

۶۶۱	جهان‌نما: سیر تاریخی اطلس
۶۶۹	سفرهای علمی ابن عساکر در ایران
۶۸۳	افسانه‌سرایی بوموف: ضرورت آگاهی از آوانویسی متفاوت اروپای از حفظ نام‌های ایرانی در حلیج فارس
۶۸۹	نقشه نگاری‌های یک سکه‌شناس

فصل هفتم: سکه‌شناسی

۷۰۱	سکه‌ها آینه گذشته‌ها
۷۰۷	مشکل رو و پشت سکه‌های اسلامی
۷۱۹	هزار سال بزی
۷۲۱	عدل ختایی
۷۲۷	کوریکشی (یکشاهی کور)
۷۳۳	سکه‌های اسلامی در انگلستان سده سیزدهم میلادی
۷۳۹	ویژگی‌های بازرگانی خلیج فارس در پرتویافته‌های نوین سکه‌شناسی [در سده‌های میانه: از اسلام تا صفویه]
۷۵۷	تمغای محمود یلواج

۷۶۵.....	سکه اسلامی اوفان
۷۶۹.....	نقش سکه در گسترش زبان فارسی در شبه قاره
۷۷۳.....	سه نکته در «هزارسال»
۷۷۷.....	بازسازی دستگاه ضرب سکه در دوره ایلخانان
۷۸۳.....	نگاه روسی به خورشید ایرانی: تجربه‌ای سکه‌شناختی
۷۸۵.....	نشست میراث زبان فارسی در شبه قاره هند
۷۸۹.....	خورشید گرفتگی در سکه‌های ایرانی

فصل هشتم: مهرشناسی

۷۹۳.....	گنجینه مهرهای استوانه‌ای دای سوکه کاواتا
۷۹۷.....	مهرهای مالکیت

فصل نهم: کتاب

نسخه خطی

۸۰۱.....	گفتار گوید دکتر عارف نوشاهی
۸۲۱.....	ماتی درباره مقالات انجامه
۸۲۷.....	میز برد طرح ثبت تملک کتب و اسناد خطی نادر، راه است یا بیراهه
۸۳۱.....	آموزش نسخ خطی: بنیاد و نیایدها
۸۳۳.....	یادداشت‌هایی درباره نسخه‌های خطی
۸۴۷.....	بحران دهه نود در نسخ خطی
۸۵۱.....	دایه‌گزینی به گزارش ابداعات‌های کتاب
۸۵۳.....	کتابخانه میر معزالدین فروینی
۸۶۳.....	مخطوط بعد مطبوع
۸۶۹.....	فهرست نویسی: تنها یکبار
۸۷۹.....	یادداشت‌هایی درباره نسخه‌های خطی
۸۸۷.....	نسخه‌های خطی و منابع فارسی در کتابخانه‌های ترکیه
۸۹۹.....	در لابلای یادداشت‌ها
۹۰۳.....	از حضرت عبدالعظیم تانیاوران
۹۰۹.....	فهرست‌نگاری و نسخه‌شناسی نسخ خطی فارسی در کتبخانه ملی ایران
۹۱۵.....	بیان النجوم ابوالفضل خنیش بن ابراهیم منجم تفریسی
۹۲۱.....	نسخه‌های خطی می‌روند ما هنوز در خوابیم
۹۳۱.....	دو یادداشت از نسخه‌های خطی
۹۳۵.....	جهان نسخه‌های خطی فارسی: نمونه‌هایی از دست‌نوشته‌های ایرانی، ماوراءالنهر و آسیای میانه
۹۳۷.....	گنجینه سماکو: یادداشتی قدیمی
۹۳۹.....	اختصارات در نسخه‌های خطی
۹۴۳.....	سکه‌شناسی و تصحیح متون
۹۵۵.....	گزارش کتابیه: سفرنامه کتابی وین
۹۶۷.....	صفات کائنات
۹۸۹.....	نخستین روز پاسخگویی
۹۹۱.....	قاجاق نسخ خطی و بازیگران آن

سندشناسی

۹۹۹.....	تباینامه
۱۰۰۳.....	سندشناسی به مثابه موجود زنده
۱۰۰۷.....	سال‌های بدون صدراعظم
۱۰۱۹.....	داستان فراخوانی صدراعظم معزول به تهران

اسناد محرمانه و محرمانگی مضاعف ۱۰۲۷

چاپ

بررسی تاریخچه صنعت چاپ در ایران ۱۰۳۱
چاپ سنگی در ایران ۱۰۳۷
سرنخ‌هایی از پیشینه چاپ نزد مسلمانان ۱۰۴۳
پیشینه چاپ فارسی: ۲۰۰ سال؟ شاید هم بیشتر ۱۰۵۱
چاپخانه خانگی ۱۰۵۵

کاغذ

یادداشتی درباره عبارت «... کاغذ شرقی» ۱۰۶۳
پول کاغذی در دوره مغولان چین ۱۰۶۷
سه راه کاغذ دریا: ته‌نقش (واترمارک/ فلیگران) ۱۰۷۵
کاغذ سازان غابریانو ۱۰۷۷
سند و بررسی کتاب کاغذ در زندگی و فرهنگ ایرانی ۱۰۷۹
کاغذهای اروپایی آسیایی در اقیانوس هند ۱۰۸۹
مطالعات کاغذ ستاسی ۱۱۰۹

نقد و معرفی کتاب

معرفی و نقد کتاب «هراد لاهی» ۱۱۲۳
کتاب مقدس سن‌لویی «مفهان» ارزش تاریخی آن ۱۱۳۱
فهرست مشترک نشریات و سید فارسی در کتابخانه‌های بریتانیا ۱۱۳۹
نگاهی به کتاب تاریخ جنبش‌ها و کاپوما گراماسونگری در کشورهای اسلامی ۱۱۴۳
فهرست مشترک نشریات فارسی عربی ایرانی و ترکی عثمانی در کتابخانه‌های جمهوری آذربایجان ۱۱۴۷
چهار صد سال با کمپانی هند شرقی ۱۱۵۱
معجم الادب ۱۱۵۵
سفرها و سفرنامه‌های برادران شرلی ۱۱۵۷
ذیل مجمع الانساب شبانکاره‌ای ۱۱۶۳
اقیانوس هند، دریاچه پرتغالی ۱۱۶۹
چکیده‌های خلیج فارس ۱۱۷۳
سهم دانشمندان روسی در مطالعات اسماعیلی ۱۱۷۷

فصل دهم: نکته‌سنجی‌ها و نکته‌گویی‌ها

سر جان ملکم یا ملکم خان ارمنی؟ ۱۱۸۱
درباره ابن یمین ۱۱۸۳
عضدالدوله دیلمی و رویه هندو ۱۱۸۵
آیا سفرنامه مارکوپولو واقعا جعلی است؟ ۱۱۸۹
بایسته‌ها ۱۱۹۳
استعفای قیصر و تعطیلی کتابخانه ملی آلمان ۱۱۹۵
نقد مقاله خشت اول ۱۱۹۷
لطفاً اصلاحات پیشنهادی مرا اجرا کنید! ۱۲۰۱
سعدی در خندق طرابلس ۱۲۰۳
وجین در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی ۱۲۱۱
کمترین حق مؤلف ۱۲۱۵
نتیجه‌گیری عرفی و عقلی در تاریخ ۱۲۱۷

۱۲۲۳	تاریخ انسانی تولیدات علمی
۱۲۲۷	یاد چند دسته گل بعد از بیست سال
۱۲۲۹	خصوصی: وارد نشویدا
۱۲۳۱	هزاره سفرنامه ناصر خسرو
۱۲۳۵	نقدی بر متکلف نویسی
۱۲۳۹	آیا سریال‌های تاریخی ارزش نقد علمی را دارند؟
۱۲۴۱	بایسته‌های پژوهش‌های ایران‌شناسی و اسلام‌شناسی
۱۲۴۵	کمی از مسیر منحرف شوید
۱۲۵۳	عبدالهادی حائری: انسان زنده به امید
۱۲۵۵	به یاد شاندور کیگل، ایران‌شناس مجارستانی
۱۲۵۹	اولین و آخرین یادگاری
۱۲۶۱	نقد مستعار، ماجراجویی مستعارنویسی
۱۲۷۷	ناصر خرد در خرزویل، پیشنهادی برای یک همایش
۱۲۸۱	همان‌طور که مناسبات فرهنگی و تاریخی ایران و لهستان و مسیر آینده آن
۱۲۸۵	گزارش همایش ملی «مهرشناسی ایرانی (دوره اسلامی)»
۱۲۹۳	هزاره قدیمی ترین سفرنامه پس ایران آغاز شد
۱۲۹۵	از بقال خرزویل تا حیران ایرانی
۱۲۹۷	بانک میراث ناپایدار ایران‌شناسی
۱۳۰۳	کتابخانه ملی ایران و تمدنی، راجحد، چکناجی

فصل یازدهم: گیلان

۱۳۰۹	گیلان به روایت پدر و تیشیرا
۱۳۱۵	سفر به گیلان در آستانه نخستین جنگ جهانی
۱۳۲۹	اوضاع اقتصادی رشت در آخرین سال‌های حکومت ناصرالدین شاه
۱۳۳۵	شهیندری عثمانی در رشت
۱۳۴۷	فرمانروایان علوی طبرستان، دیلمان و گیلان
۱۳۵۵	دریای گیلان، مازندران و تبرستان
۱۳۵۷	منع تخفیف مالیاتی به گیلان
۱۳۵۹	طرح خواهرخواندگی بندرانزلی و بندر کنستانتا در رومانی

فصل دوازدهم: مقالات دایره المعارفی

۱۳۶۳	اتسز بن اوق خوارزمی
۱۳۶۹	استرآبادی
۱۳۷۵	پایزه (بانزه، پایزه، پایزه، پائزه)
۱۳۷۹	افندی
۱۳۸۱	اکنجی
۱۳۸۳	اندخوی
۱۳۸۷	انوری
۱۳۸۹	اطلس
۱۳۹۳	چاو

پیوست‌ها:

۱۳۹۷	گزیده مدارک علمی
۱۴۰۸	گزیده عکس‌ها

پیش‌گفتار

به نام خدا

فکر می‌کنم بیش از ۱۵ سال با دوست عزیزم مرحوم دکتر جعفری مذهب رفاقت و آشنایی داشتم. بارها و بارها در کتابخانه ملی به دیدنش رفتم و ساعت‌ها به گپ و گفت مشغول بودیم. خیلی از اوقات سخنرانی‌های مشترک داشتیم و البته حرف مشترک من و ایشان بحث تاریخ چاپ و نسخه‌های خطی بود.

سال‌ها قبل سعی کردم در تاریخ چاپ و نشر این مملکت را در قالب نشست و مقاله و همایش به مردم و اهالی فرهنگ معرفی کنیم و شاید ده‌ها نشست با همین موضوع، به بهانه‌های مختلف با هم تدارک دیدم که آخرینش در اسفند سال گذشته در دهلی نو و در معرفی منشی نولکشور بود. سفری خاطره‌انگیز با ایشان به هند داشتیم و تقریباً یک هفته‌ای در معیت ایشان بودم.

چقدر تلخ بود رفتن دکتر و فقدانش که قرار بود اسفند سال در همایش ابراهیم متفرقه نیز مقاله‌ای از ایشان داشته باشیم.

مرحوم جعفری مذهب انسانی خالص، بی‌مدعا و بی‌مناعت طامعی بالا و استوار بود. هر بار که ایشان را می‌دیدم چون کودکان پرشور و با احساس، با من بلند فکر می‌کرد و تلاش می‌نمود حتی در اندک زمانی که پیش شماسنت طرح‌ها، نامه‌ها و نظریاتش را بیان دارد. در تمام لحظات زندگی‌اش در حال یادگرفتن و یاددادن بود و به اسناد تاریخی علاقه‌مند. همیشه از بی‌توجهی ما به داشته‌های تاریخی‌مان تأسف می‌خورد.

حسن برخوردش با همه شاید کم‌نظیر بود و یکی از دلایل محبوبیتش قطعاً همین بود و من هیچ‌گاه به یاد ندارم که از کسی آزرده دل بوده و به زبان آورده باشد، و هیچ‌گاه نشنیده‌ام که زبان به مذمت و یا غیبت کسی گشوده باشد.

زمانی که خبر فوت این بزرگ‌مرد را شنیدم بزرگترین تأسفم این بود که چقدر زود از میان ما رفت و چقدر بد؛ که آن‌طور که باید قدرش شناخته نشد.

انتشار بیش از ۲۰۰ مقاله در موضوعات مختلف تاریخی طی ۲۷ سال، و با تنوع موضوعی فراوان و غالباً خاص، گواهی صادق بر تلاش‌های شبانه‌روزی ایشان برای فرهنگ و تاریخ

یازده

مجموعه مقالات زنده یاد
دکتر جعفری مذهب جعفری

این مملکت است.

و امروز با انتشار این مجموعه مقالات و نگاهی به مقالات برجای مانده از وی، می‌توانیم بفهمیم که چه تاریخ‌پژوه متبعی را از دست دادیم و چه کارهایی که وی کرد و ما بی‌توجه بودیم و شاید هنوز هم بی‌توجه باشیم.

از سرکار خانم اعظم هدایتی همسر مهربان و بزرگوار مرحوم جعفری مذهب کمال تشکر و قدردانی را دارم که با محبت تمام اجازه انتشار این مجموعه مقالات را به ما دادند و خود با کمک‌های بی‌دریغ‌شان، سهم ارزشمندی در انتشار این مجموعه مقالات داشتند. همچنین از دختران دوست‌داشتنی دکتر جعفری مذهب، سها و نگار عزیز، سپاسگزار و نیز قدردان دوست و همکار عزیزم جناب آقای مجتبی تبریزنیا هستم که به جهت سهولت دوستی و آشنایی با مرحوم جعفری مذهب بزرگوارانه تقاضای من را برای تدوین و ساماندهی این مجموعه مقالات پذیرفتند و طی این دوماه با تلاش شبانه‌روزی میراث حقیقی را به ما رساندند.

همچنین از همکاران عزیزه در بخش انتشارات آقایان ناصر میرزایی، علی‌علی محمدی، رحمان کیانی، علیرضا کریمی و مسکرم ابراهیمی که این کتاب را ویراستند و آراستند، نیز کمال تشکر را دارم.

امیدوارم این مجموعه مقالات تأثیر و لوازندگی در شناخت هرچه بیشتر مرحوم جعفری مذهب داشته و خوشنودی روح آن مرحوم را دنبال داشته باشد.

مجید جلیسه

قم - ۲۳ دی‌ماه ۱۳۹۶

دوازده

مجموعه مقالات زندیاد
دکتر محسن جعفری مذهب حقیقی